

*Илинка Б. МУШИКИЋ-ПОПОВИЋ**

Универзитет у Приштини, Филозофски факултет у Косовској Митровици

ДОПРИНОС СРПСКИХ ПЕДАГОГА АФИРМАЦИЈИ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА, ЗАСНОВАНИХ НА НАЦИОНАЛНИМ ВРЕДНОСТИМА

Апстракт: У раду се анализира значај и допринос српских педагога афирмацији васпитања и образовања, заснованих на националним вредностима. У српској педагогији, неколико истакнутих педагога, у низу уопштена промишљања о васпитању и образовању, разматрало је и значај националног васпитања и националних вредности. Сходно томе, у раду је дат приказ схватања српских педагога у периоду од 1918. до 1945. године и то: Милоша Р. Милошевића, Војислава Бакића, Љубомира Протића, Сретена Аџића, Јована Миодраговића, Војислава Младеновића, Милоша Б. Јанковића и Вићентија Ракића. У назначеном историјском моменту Србију су обележиле различите школске реформе, које су утицале и на садржаје васпитања и образовања. Значај издвојених педагога, који су стварали и деловали у то време, посебно је упечатљив управо из разлога проблематизације идеје нације и националних вредности у контексту процеса васпитања и образовања, што је у раду детаљније описано и приказано.

Кључне речи: српски педагози, васпитање, образовање, националне вредности, развој школства у Србији.

УВОД

Основа сваког образовног система лежи у његовој способности да преноси не само знање, већ и осећај културног идентитета и вредности. Анализом доприноса српских педагога у контексту унапређења и афирмације образовања и васпитања заснованих на националним вредностима у периоду од 1918. до 1945. године, можемо увидети различите концепције националних вредности у образовним праксама.

Питање националног образовања потребно је схватити у ширим друштвеним и политичким оквирима, као и у специфичном теоријском и педагошком контексту. Овакав вид образовања формира се током процеса националног васпитања у који укључујемо знања о националној и државној прошлости, коренима и веровањима дате нације. Формирање националног идентитета појединца укорењено је у сложеном процесу који укључује емоционалну и когнитивну повезаност са својом нацијом, јаке националне вредности и врлине; као и њихову дубоку националну

* Доцент, ilinka.musikic@pr.ac.rs

свест и приоритизовање националних интереса. Основа оваквог приступа лежи „у неговању националне самосвести, љубав према домовини и народу; јединство духовних, друштвених, економских, културних интереса; морална и духовна достигнућа народа изражена у језику, обичајима, традицији, науци, уметности, моралу и религији; спремност за одбрану слободе и интегритета, независности земље и народа, као и вера у будућност и просперитет своје земље“ (Јовановић 2012: 76).

Интересовање државе за школу, као институцију у коју се образују сви чланови друштва, релативно је новијег датума у историји европских образовних система. Доношењем „Опште школске уредбе“ (*Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivilaschulen in den sämtlichen Kaiserl. Königl. Erbviländern*) 1774. године прописује се обавезно похађање основне школе за децу оба пола на територији Аустрије (Кириловић 1974: 155). Документ је одликовало у основи просветитељско схватање, које датира из XVIII века, а чији се постулати огледају у схватању, да је човек по својој природи биће разума и да су сви људи једнаки зато имају право и могућност да развијају оно што им је дато од стране природе. Наручилац овог реформаторског подухвата била је хабзбуршка царица Марија Терезија, а саму одредбу је саставио Фелбигер (*Johann Ignaz Felbiger*) – пруски методичар, организатор школства и аутор уџбеника *Kern des Methodenbuches*.

Поимање реформе школе као институције образовања и васпитања грађана и грађанки, није био усамљен случај у Европи тог доба. Под утицајем просветитељских идеја које су биле идеолошки покренуте Француском револуцијом, националне државе намећу као своју примарну улогу васпитање, које има за циљ да систем школовања од основне школе до универзитета, бива патриотски настројен. По наводима Џона Дјуа (*John Dewey*) наглашава се друштвена корисност појединца кроз образовање и васпитање грађана, војника, државног чиновника и управљача. Успостављањем националних држава било је потребно јасно дефинисати вредности на којима се нација темељи и сагледати различитости на којима је основа. Образовни и васпитни оквири имали су друштвену функцију да „обезбеде вођење и развијање недораслих тиме што се учествује у животу групе људи којој припадају“, док се концепција васпитања мења „према особинама које преовладавају у некој групи“ (Дјуи 1966: 68).

Развој просвете и школства у модерној српској држави, везујемо за два документа којима је постављена правна основа школског система: „*Устав народних школа у Књажевини Србији*“ из 1833. године и „*План за школе како имају постојати*“ из 1836. године. Прва основна школа у Кнежевини Србији, дефинисана је општим школским законом „*Устројеније јавној училишној настивалнија*“ из 1844. године. У историјском смислу, важно је напоменути да Лицеј, тадашњи највећи степен школског система, бива подигнут на ранг Велике школе. Ову реформу прати издавање и формирање Министарства просвете 1863. године; као стипендирање студената за студије у иностранству. Значајан је податак да се исте године број учитеља повећава у односу на 1844. годину, када је било свега 6200 учитеља а укупан број расте на 40.963 до 1880. године. Ово значајно повећање броја просветних радника повећава и број образовних установа у којима се омладина школовала. У периоду од 1880. до 1914. године повећан је број ученика на 145.000.

Ово повећање пратило је и реформу средњих школа где се трајање школовања повећава са шест на осам разреда. Дотадашња највиша образовна институција Велика школа прераста у Београдски универзитет 1905. године.

Иницијативом тадашњег министра за просвету Стојана Новаковића донета су *Правила о шћампању уџбеника и Насћавни програми за средње школе*. Иако ове промене нису уродиле плодом услед недостатка кадровских и материјалних могућности нове измене дешавају се десетак година касније током 1898. и 1899. године. Прва правила о штампању школских књига донета су 1882. године а додатно су измењена 1885. године новим *Правилима о писању и шћампању уџбеника за средње и основне школе*. Током 1903. године уводе се додатне реформе *Правилима о штампању уџбеника за народне и средње школе*. Током овог периода у школском систему употребљавали су се уџбеници који је прегледао и стучно оцењивао Главни просветни савет а крајње одобрење долазило је од Министарства просвете.

ПРОБЛЕМАТИЗАЦИЈА ПОЈМА НАЦИОНАЛНИХ ВРЕДНОСТИ

Термин нација води етимолошки порекло од латинске речи *natio* која се односила на нешто што је урођено односно *natus* (Кецмановић 1995: 16). Током средњег века овим појмом су се означавале групе студената које су долазиле из различитих делова Европе. До промене значења овог појма долази након Француске револуције у XVIII веку када се под овим појмом означава „становништво једне државе” а које се изједначава са појмом народа. У тој педагогији вредности су схваћене као наддруштвене и осамостањене суштине, а задатак је васпитања да према тзв. вредносним склоностима појединаца подстакне у њима усвајање одређене вредносне оријентације и на тој основи професионалне усмерености (Вујчић 1989: 507).

Човеков живот је испуњен вредностима „које су често биле покретачи развоја и напретка, али и услови опстанка, начина живота, борбе и стваралаштва народа и покрета (Недовић 1991:86). Са историјског аспекта појам „вредност” међу првима су користили антички мислиоци (аксиос-достојан, вредан), одакле се развила аксиологија-филозофска дисциплина о вредностима. Извесни Нерман Лоце, разликује: „три сфере свемира– „свеошшти закони” – „свет чињеница, ствари и облика стварности” и треће – „свет вредносних одредби, идеје Доброте, Лепоте и Светлости” (Димитријевић 1960: 18). Доминантан приказ вредности изнео је В. Недовић: „Васпитање, образовање, знање -вредности су помоћу којих се напредује у вредносном обогаћивању људи, јер васпитани и образовани људи, са више знања, успешније учествују у животу, остварују се у већој мери као свестране и хармонијске личности и као припадници различитих људских заједница, народа, вера, организација, покрета, што њихову свестраност чини опредељеном, усмереном, па и ограниченом” (Недовић 1991:90). Овај појам у педагошкој пракси, инкорпуриран је у свим компонентама васпитања, заправо односи се на све оно што је битно у васпитању у аспекту физичког, моралног, интелектуалног, радног и естетског развоја једне индивидуе, личности.

Када говоримо о појму националних вредности, најчешће доживљавамо асоцијације на нешто што је важно за друштво као целину, односно за особеност једног народа. Васпитање, као најшири педагошки процес и појам, у духу националних

вредности, подразумева увођење матерњег језика, учење националне историје, географије. Током XIX века ширење идеја о нацији, врши се путем увођења народног језика у школе па се комуникација врши много брже у свим доменима образовног система. Народним језиком развија се припадност заједници и са домена личне ствари постаје идеја, која појединца интегрише и чини део васпитног система. Значајна средства националног васпитања, из угла А. Илић су: „Народне умотворине, посебно народна поезија, веома су важно средство за национално васпитање. Оне су „сведоци некадашњег нашег јединства“ и обележје народности (Илић 2007: 319).

КОНЦЕПЦИЈА ПОЈМА ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА ЗАСНОВАНИХ НА НАЦИОНАЛНИМ ВРЕДНОСТИМА У ПЕДАГОШКОЈ ПРАКСИ

Процес васпитања потребно је схватити као „отвореност човека за утицаје, уз успостављање критичке дистанце према свим појавама сазнања и друштвеног живота која улазе у оквир педагошке стварности“ (Недовић 1991:19). Проучавање феномена образовања и васпитања у контексту афирмације националних вредности потребно је посматрати као педагошки процес. Како би се ближе увидео дати доприноси потребно је проучити схватања функције педагошког рада и његово значење у специфичном историјском контексту. Стога можемо сматрати да постоји одређени циљ васпитања и образовања кога „дефинише и подржава најутицајнија друштвена елита која увек тежи да преко циљева и задатака наставе контролише, не само васпитно-образовни систем, већ и основне правце развоја друштва односно дистрибуцију укупне друштвене моћи“ (Мијановић 2008: 18).

Анализирајући национално васпитање, значи разумети системе идеја које се сматрају концептуалним идејама конкретне популације, а чије се праксе огледају у огранизованим, систематичним и јасно дефинисаним циљевима школства. Оснивањем Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца интензивира се рад српских педагога и проблематизује се концепција националне вредности које држава треба да заступа у својој васпитној агенди како би помирила неједнаке услове који су настали услед раздвојености пређашњим границама.

Историјски посматрано, целокупна педагошка концепција васпитања и образовања, може се разврстати у неколико периода, у чијој су основи присутне националне вредности: „Проучавајући развој школства и писмености код Срба историчари педагогије су јасно уочили неколико периода и етапа: а) периодпримања хришћанства и развоја словенског језика у варијанти ћирилице и почеци ширења писмености до пада под турску власт (од IX до XIV века); б) период турске владавине у коме доминантну улогу имају манастирске манастирске школе; в) почеци стварања елемената самосталне државе и осамостаљивање школства (период од Првог устанка 1804. до 1844. године) друга половина XIX века као период интензивнијег развоја школа и конституисања школског система у Србији“ (Илић, Николић, Јовановић 2006:109).¹

1 На почетку рада иницирали смо одређене педагоге, мада је заслужна плејада великих имена попут: С. Сава, Д. Обрадовић, В. С. Караџић, Т. Ј. Миријевски, А. Мразовић, С. Окановић и многи други.

Оријентациони оквир, за приказ погледа на васпитање и образовање, преузет је од ауторке Јасне Парлић-Божовић, која разматра педагошке промене у оквиру школа и правца следећих педагога (Парлић-Божовић 2004: 7):

1. тумачења Милоша Милошевића као представника културне педагогике;
2. тумачења Војислава Бакића и Љубомира Протића као представника српског хербартизма;
3. тумачење Сретена Ацића и Јована Миодраговића као представника радне школе као правца, у српској педагогији познатијих под називом српски песталоцијанци;
4. тумачење појмова васпитања и образовања код српских педагога у Новој школи Вићентија Ракића и Војислава Младеновића.

Педагошки рад Милоша Р. Милошевића (1870-1940) као представника културне педагогике, сагледава васпитно-образовни процес као примаран у контексту породичних односа који се касније шири на област друштвеног и националног живота. У својим делима изједначаје улоге ученика и грађанина и придаје већи значај социјалном васпитању. Изједначавањем ових појмова отвара врата касније модерним схватањима социјалних принципа у васпитању. Како наводи ауторка Јасна Парлић-Божовић, Милош Милошевић „интезивно говори о индивидуалном и социјалном васпитању, а у оквиру аксиолошког приступа вредновања живота или напретка у животу, дотиче питања оптимистичког и песимистичког становишта у васпитању” (Парлић-Божовић 2004:10). Општи развој људског духа сагледава кроз просветитељско схватање васпитања, тако да се национализам и интернационализам према овом аутору, допуњују и не представљају дихотомије, већ су део слободне воље и моралног живота појединца.

„Образовање по Милошевићу, треба да допуни и формира искуство, а васпитање у ужем смислу или васпитна управа, треба да разлије начин живота и рада” (Парлић-Божовић, 2004: 14). Индивидуални однос приликом концепције образовања и васпитања, према Милошевићу огледа се у личној сатисфакцији појединца и жељи да учествује у раду, он стога наводи да „образован појединца и народ показује у свом раду моћ, а у животу поштовање и ред. Зато се у образовној средини, човек осећа срећан и задовољан” (Милошевић, 1911:73). Сврха образовног процеса јесте развитак индивидуалног духа, који према овом аутору имају три правца образовне воље: религијски, национални и политички. Поједини аутори сматрају да овај период одликују „идеје духовно-научне педагогије настале на основама филозофије идеализма које доноси Милош Милошевић” (Петровић, Добросављевић, Симић 2019: 273). Његов идеализам можемо видети у концепцији духа, где је сматрао да „појединац треба да се жртвује за добробит друштва, то јест да је колективно много важније од индивидуалног и читава педагошка теорија се базирала на величању колективног духа и борби против индивидуалности” (Парлић-Божовић 2011: 63).

У тумачењима педагога Војислава Бакића (1847-1929) можемо приметити поистовећивање значења термина нација и народност, а као најважнији циљ колективне свести ставља духовно јединство заједнице, које он дефинише као осећајну и разумску категорију. Према овом аутору „ми можемо бити раздвајени, па опет да знамо један за другог; а када се слажемо у осећањима и мислима, ми ћемо онда

једнако хтети и делати. То се зове духовно јединство” (Бакић 1910: 96). Даљу афирмацију националних вредности проблематизује повезивањем језика и истиче важност националног језика. Негативно конотира знање страних језика, јер сматра да постоји тенденција у народу да Срби више воле да причају стране језике, у односу на матерњи језик, што негативно утиче на национално обележје. Његове тежње и разумевање националних вредности не темеље се само на критикама већ и на подсећању да је потребно да се нација стално усавршава у моралном, технолошком и умном погледу. Управо у народном језику он види пут ка развијању српске националне свести, наглашавајући да свако српско место треба да има своју школу. Ову концепцију даље је разрадио у чланку „Национално васпитање” у делу „Општа педагогика” у којем оно треба да буде усмерено ка „очувању и јачању народних врлина, искорењивању мана, и развијању оних особина које недостају (маљивост, штедљивост, издржљивост), те развијају свест о српској заједници, буђењу партиотских осећања и ширењу родољубља међу српском омладином” (Бакић, 1897: 117). Родољубље Бакић одређује као „љубав појединих људи према својем роду или народу, из којег су они произашли и у којем живе и раде. То је осећање симпатије према једнокрвној браћи и према једнокрвним сестрама, који с нама говоре једним истим народним, језиком” (Бакић, 1910: 11). Ова врлина према њему налази се између самољубља и човекољубља. Љубав према себи потиче од урођеног инстинкта за самоодржањем и суштински је аспект људске природе. Она веома личи на љубав коју човек осећа према својој породици, што служи као основа за настанак љубави према свом племену или нацији. Међутим, изражавање овог осећања варира међу различитим културама и често доводи до подела и спорова. У свом најекстремнијем облику, ова манифестација патриотизма може се изобличити и претворити у опасни националистички фанатизам, како истиче Бакић. Ипак, свака нација према овом аутору, поседује различите карактеристике које га издвајају од других, а које су обликоване различитим природним и друштвеним факторима. Ако ове особине трају и јачају током векова, могу постати укоренење и наследне. Бакић истиче да, иако неке од ових карактеристика, посебно са културолошког становишта, вреди сачувати, управо на овом месту опште образовање одступа од националног образовања. Свака нација такође има свој јединствени скуп идеала којима тежи, а ови идеали могу да еволуирају током времена. На пример, српске народне песме откривају да су у прошлости храброст и јунаштво код мушкараца, као и скромност и храброст код жена, биле веома цењене врлине. Након тога, побожност и понизност добијају на значају као пожељне особине, након чега следи жртвовање за отаџбину. У Бакићево доба национална идеја је постала преовлађујући идеал. Ова тежња је, сматра Бакић, лако схватљива, јер је природно да српски народ, као и сваки други народ, тежи ослобођењу и јединству. Српски народ је политички и верски подељен, а такође је релативно мали у односу на друге народе. Појам националног васпитања и национално образовање, стога има за циљ да се бави заједничком физичком организацијом, развојним обрасцима физичких и менталних способности, као и друштвеним и другим потребама које су заједничке свим појединцима. Бакић тврди, да општа педагогија обухвата образовање које се фокусира на ове универзалне људске квалитете и носи етичку одговорност, која тежи остварењу свеукупних људских идеала.

Снажну повезаност васпитања, Бакић види у васпитној улози коју религија поседује, па је повезује са националним васпитањем. Према њему, православна црква је снажан чинилац очувања народности и државног јединства Срба. Стога је, религијско осећање изузетно важно, јер га повезује са хришћанским идеалима добротe и љубави према ближњем свом. Како наводе аутори Звездан Арсић и Татјана Радојевић, поменути педагог је током свог вишегодишњег рада пропагирао своје идеје и ставове „заговарајући научну педагогију супростављајући се пропагаторима радне и активне школе” (Арсић, Радојевић 2019: 396).

Хербартовац Љубомир Протић (1866-1928) као најбитнију националну вредност види у народном просвећивању: „Ми хоћемо добре и племените Србе и грађане, хоћемо ослобођење још неослобођене браће, хоћемо добре војнике, који ће и живот свој радо жртвовати за срећу отаџбине и спас Српства, хоћемо просвећене земљоранике, који ће рационалније умети да обделавају земљу и тиме подићи економско благостање у земљи, хоћемо веште занатлије, који ће подићи индустријска предузећа и мудре трговце, који ће још више помоћи да се оснажи наша мала отаџбина од природе богата, али стицајем разних прилика и неприлика економски још сиротна. На послетку, али као прво, пре свега напред реченога, хоћемо добре и побожне људе, људе, који ће бити задахнути вером у свемогућег Бога, и који ће имати вере да се идеали наши могу остварити. Ко нема вере да се добро може остварити, тај за добрим неће ни тежити. – И све ово очекује се, на првом месту, од школе и то народне школе” (Протић 1902: 3). По Протићу: „васпитање је свестан, хотимичан или намеран утицај одраслих на неодрасле, људи на децу, у намери да се деца духовно развију и да се у том развоју постигне циљ, који је претходно постављен” (Протић 1924: 11). О потреби заступљености свих компоненти васпитања, он истиче: „Свестрано умно развијање може бити само на основу физичког развијања и здравља. Исто тако и религија потпомаже морално образовање карактера. А немање за образовање карактера потребно је да се у ученика развије и негује осећање за оно што је лепо (естетично васпитање)” (Протић 2008: 63–64). По мишљењу Протића, неопходно је улагати у формирање особина добротe, среће, љубави и човечности: „Морално осећање је извор свега што је добро и племенито. Инсистира код родитеља да у раду са децом развијају особине као што су: поштење, искреност, праведност, скромност, пристојно понашање, марљивост, ред, рад, тачност, хуманост, храброст... (Парлић Божовић 2015: 283). Наведено оправдава Протићево залагање доступности школе за сву децу, без изузетака, а основни њен задаток је стицање моралних карактеристика.

Песталоцијанац Сретен Аџић (1856-1933) у погледу на васпитање не спада у ред педагога који су превише веровали у просветну политику и теорију, бар не на начин како су оне у времену његовог живота предочаване, те се својски трудио да своје теоријске погледе потврди и практично реализује (Недовић 1998: 47-48). Целокупни педагошки рад, Аџић је прилагодио потребама свог народа. Значајна је Аџићева допуњена дефиниција васпитања, која гласи: „Васпитање је утицање одраслих на развој васпитаников тако, да се што јаче развију све добре телесне и душевне особине васпитаникове, и оне које су му нужне за живот, а рђаве и не-нужне да што више закржљају (Аџић, 1892: 1). Он издваја три задатка васпитања:

„да гаји идеју о српском уједињењу; да потпомаже привреду и индустријски напредак; да негује телесно здравље и духовну одважност српске омладине“ (Аџић 1891: 9). У својим драгоценим делима истицао је у неколико наврата национално васпитање. Сматрао је да су Словени „у најлошијем положају по питању уједињења” јер нису извршили ни уједињење појединих словенских народа. Зато је, по њему, највећа национална потреба уједињење свих Срба, а можда још заједно са Хрватима и Словенцима” (Аџић 1891: 15). Идеје о неговању националног васпитања пласирао је у образовни систем, почев од предшколских установа, народних-основних школа, средњих школа, гимназије, више школе па до универзитета. Својом заслугом Сретен Аџић је, 1896. године основао и био први управник Мушке учитељске школе у Јагодини, увео у школе: практичну наставу – ручни рад, ђачке кухиње и интернате.

Познати педагог Јован Миодраговић (1854-1926) залагао се да српски народ упозна своје националне вредности, а као недостатке наводи „задовољавање националистичком лармом, која свим нама Словенима јесте прилично јака особина” (Миодраговић 1908: 46). По њему, национално васпитање треба пласирати „добре и увиђавне родољубе који ће волети свој народ и радити за добро његово, никако шовинисте који ће мрзети друге народе и постављати им претеране захтеве” (Миодраговић 1911: 2). Сматра да је српски народ у датом периоду угрожен због немачког културног освајања, али то није разлог за подстицање мрже. Заправо, потребно је да се увиде особине немачког народа које српски народ може да присвоји као што су: мирноћа, радљивост и издржљивост. Према овом аутору, у васпитању потребно је тежити препороду народа путем „појми положај свој у свету, и да се и у туђини поноси именом својим, да се не стиди рада него да се у њему усавршава што више може: онда ће се даровитост његова прометнути у промишљеност, а инат у одлучност и енергију; и народ наш ће живети до века” (Миодраговић 1910: 406). Идеји о националним вредностима, код овог аутора, у многоме је супростављена идеја космополитизма, коју он везује за тадашње прогресивне социјалистичке идеје. Миодраговић признаје ову корелацију сугеришући да би космополитско образовање било универзално применљиво на све нације, без обзира на њихове прошле, садашње или будуће околности. С друге стране, национално образовање би било прилагођено специфичностима и потребама одређеног народа. Да би се спречио етнички анимозитет, веома се препоручује прихватање појма космополитског образовања. Међутим, Миодраговић тврди да ће народ који не успе да сачува своје јединствене особине на крају престати да постоји. Стога, он тврди да образовање првенствено треба да се фокусира на неговање националног идентитета, пре него што прихвати космополитски приступ. Миодраговићево гледиште на значај очувања народног и националног бића, саткана је у изјави: „Сваки најпре треба да буде оно што су му родитељи, па тек онда човек” (Миодраговић 1911: 1).

Представник „нове школе” Војислав Младеновић (1884-1964) залаже се за разумевање педагогије као „науке о васпитању” која је према њему „неопходност сваке заједнице, без које човек сам за себе, као усамљена индивидуа, а да се не може да замислити у људском облику” (Младеновић 1935: 3). У свом тумачењу афирмације

националних вредности као центар истих види породицу, а тек као ширу друштвено- васпитну заједницу истиче народ, односно нацију. Према њему, битна одлика нације је њен духовни живот који је изражен, пре свега у језику, обичајима, науци, религији и уметности. О утицају и домену националног васпитања истицао је да: „свако правилно васпитање је васпитање за народну заједницу, дакле, национално васпитање, а свако другачије васпитање је неприродно, нелогично, погрешно и у основи својој нереално” (Младеновић 1935: 7).

Група педагога која је на зачетку, а која се супроставља овим идејама је социјалистичка струја која јача крајем прве деценије XX века, а која се залаже за „косополитске идеје” и која сагледава друштвена дешавања у марксистичком кључу. Сукобљавањем друштвених класа стварају се економске разлике које се могу превазићи реформама идеја нације за које у тадашњем систему вредности није било места. Наиме, ова група педагога оснива Клуб учитеља/ица социјал-демократа 1911. године и покреће лист Учитељска борба. Њен представник био је Милош Б. Јанковић који износи суштину класне борбе: „капиталистичка класа стално и системски васпитава народ за рат. То је васпитавање за рат, а завијено у обланду зове се национално патриотско васпитање, најбољи успех има када се врши путем школе. То патриотско васпитање нашло је уточиште у историјској настави која методички кључ своје васпитнике како је слатко мрети за отаџбину” (Јанковић, 1910: 4). Значајно је истаћи и његов став по питању међунационалних односа: „Љубав према нацији треба да буде таква да волимо свој народ, а не да мрзимо други, и не само да не мрзимо, него и да волимо. Баш та љубав према другим народима гарантује љубав према своме сопственом народу. Човек који мрзи човечанство, не воли ни свој народ” (Јанковић 1910: 17).

Покретом за „Нову школу и савремено образовање“ српска педагогија била је укључена у савремене токове теоријско-методолошке проблематизације васпитања и образовања. Овај покрет посматра образовање, према Вићентију Ракићу (1881-1969) као представнику овог правца, кроз национални кључ. Појам „народног образовања“ он посматра као „социјални процес, који се делом збива свесно с планом несвесно, нехотично“ (Парлић-Божовић 2004: 94). Протић наводи да се процес образовања рачва у два смера: образовање народног подмлатка и образовање одраслих. Своју теорију подиже на: ниво народних снага, односно народних интереса, обезбеђивање јаке економије народних снага и формирање њене ефикасности. Пут националне афирмације образовања, види као потребу појединца да негује интересе нације кроз стицање нових знања и метода у раду, које касније формирају нове погледе кроз живот. Док се под ефикасношћу подразумева рационално коришћење образовања и планирање државног кадра који може да подржи економски развој путем ужих специјализација. Смисао образовања, према овом аутору, је да траје током читавог живота, а да се васпитање јавља само у периодима формалног образовања. Стога, функцију образовања одраслих види као практичну примену правила и потребу да се образовање стално допуњује путем развијања националне свести и „асимилацију националних елемената (отклањање празноверица и неписмености) и негује дух заједништва“ (Парлић-Божовић 2004: 95).

ЗАКЉУЧАК

Ставови истакнутих педагога по питању конципирања васпитања и образовања заснованих на националним вредностима, релевантни су са гледишта просветних прилика Срба у то време. Посебно треба нагласити, да је живећи и радећи у турбулентно време, борећи се против владајућих идеологија, утицало на то да педагози формирају различите погледе на васпитање и образовање. Заправо, то је резултирало да се њихова тумачења синтетичу у неколико педагошких праваца (културна педагогика, хербартизам, песталоцијанци, нова школа), а главна интенција је афирмација васпитања и образовања. Анализом педагошких праваца и идеја, подвлачимо да су се сви аутори сложили по питању афирмације васпитања и образовања заснованих на националним вредностима, јер је сматрају вредним ресурсом.

Можемо констатовати, да су бројни педагози неговали националне вредности српског народа као идеје водиља за конципирање васпитања и образовања. На једном месту није могуће навести све педагоге, што се из рада може закључити, тако да богату ризницу педагога и њихових дела остајемо отворену за наредна разматрања.

ЛИТЕРАТУРА

- Арсић, Радојевић 2019: Звездан М. Арсић, Татјана Радојевић *Схваћање српских хербартиовца о циљу и задацима васпитања*. Баштина свеска 49 Институт за српску културу- Приштина, Лепосавић, 387 -399.
- Аџић 1891: Сретен Аџић *Српска национална школа*. Београд, 15.
- Бакић 1910: Војислав Бакић *Српско родољубље и ошчасивољубље*. Београд.
- Бакић 1897: Војислав Бакић, *Ошпта педагогика*, Београд.
- Бакић 1898: Војислав Бакић, *О српским народима и просветним идеалима*, Београд.
- Велер 2002: Ханс Удрих Велер *Национализма- историја, форма, последице*. Нови Сад: Светови, 4-58.
- Вујчић 1989: В. Вујчић, *Педагошка енциклопедија 2*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Дјун 1966: Џон Дјун *Васпитање и демократија*. Цетиње: Обоа, 68.
- Димитријевић 1960: Константин Димитријевић Ушински, *Изабране педагошке расправе и чланци*. Београд.
- Илић, Николић, Јовановић 2006: Миле Илић, Радмила Николић, Бранко Јовановић *Школска педагогија*. Ужице.
- Илић 2007: Александра Илић „Педагози у краљевини Србији о нацији и националном васпитању“ *Педагогија вол. 62, бр. 2 313-325* Београд.
- Јанковић 1910: Милош Б. Јанковић *Један лист из историјске наставе*. Пожаревац: Библиотека Будућности.
- Јовановић, 2012: Бранко Јовановић. „Улога школе у развијању националних и проевропских вредности“, У: В. Трифуновић (ур.) „Школа као чинилац развоја националног и културног идентитета и проевропских вредности: образовање и васпитање – традиција и са-временост“. Јагодина: Педагошки факултет у Јагодини. 75-89. веска 5, 4.
- Кецмановић 1995: Душан Кецмановић *Масовна психологија национализма*. Београд: Време књиге, 16-18.
- Кириловић 1974: Димитрије Кириловић *Историја школа и образовања код Срба*. Београд: Историјски музеј СР Србије, 155-215.
- Миодраговић 1908: Јован Миодраговић *Српска звезда*. Српска културна борба. Београд: Штампарија „Давидовић“, 46.
- Миодраговић 1910: Јован Миодраговић *Радиша или какав нам учитељ треба на селу*. Београд.

- Миодраговић 1911: Јован Миодраговић *О националном васијињању народа нашеја*, Трговински гласник, бр. 77. 1-2
- Милошевић 1911: Милош Милошевић *Оишја кулјурна његајојика*. Београд: Нова штампарија „Давидовић”, 73.
- Мијановић 2008: Никола Мијановић *Субјекатска позиџија ученика у васијино-образовном процесу између декларативной и сиварной*. Иновације у настави: часопис за савремену наставу. Београд: Учитељски факултет, број 1: 13-22.
- Младеновић 1935: Војислав Младеновић *Национално васијињање и васијини чиниоци*. Београд.
- Недовић 1991: Велизар Недовић *Прилози теорији образовања*. Краљево: Слово.
- Недовић 1998: Велизар Недовић *Педајошки олеги Срејена Аџића*. Јагодина.
- Парлић Божовић 2004: Јасна Парлић Божовић, *Образовање и васијињање у делима српских његајоја између два светска рајта*. Косовска Митровица: Филозофски факултет, 7-89.
- Парлић-Божовић 2011: Јасна Парлић Божовић *Историја његајошких идеја у Србији*. Косовска Митровица: Филозофски факултет, 63- 98.
- Парлић-Божовић 2015: Јасна Парлић Божовић. *Историја и развој његајошких идеја у Србији*. Косовска Митровица: Филозофски факултет.
- Петровић, Добросављевић, Симић 2019: Јелена С. Петровић, Даница М. Добросавље вић, Мирјана М. Симић „Развој школсјава и његајојије у Србији у првој половици XX века-најзначајнији научни и друшјивени уишјаји”. Зборник радова Филозофског факултета у Приштини. Приштина: Универзитет у Приштини – Филозофски факултет, 263-281.
- Протић 1902: Љубомир Протић *Наше народно просвешћивање у школској 1901/02 јодини*. Београд.
- Протић 1924: Љубомир Протић *Оишја његајојика*. Београд.

Ilinka B. MUŠIČIĆ POPOVIĆ

THE CONTRIBUTION OF SERBIAN EDUCATORS TO THE AFFIRMATION OF EDUCATION, BASED ON NATIONAL VALUES

SUMMARY

The paper analyzes the importance and contribution of Serbian pedagogues to the affirmation of upbringing and education, based on national values. In Serbian pedagogy, several prominent pedagogues, through general reflections on upbringing and education, considered the importance of national education and national values. Accordingly, the paper presents the understanding of Serbian pedagogues in the period from 1918 to 1945, namely: Miloša R. Milošević, Vojislav Bakić, Ljubomir Protić, Sreten Adžić, Jovan Miodragović, Vojislav Mladenović, Miloš B. Janković and Vićentije Rakić. In the indicated historical moment, Serbia was marked by various school reforms, which also affected the content of upbringing and education. The importance of individual pedagogues, who created and acted at that time, is particularly impressive precisely because of the problematization of the idea of the nation and national values in the context of the process of upbringing and education, which is described and shown in more detail in the paper.

Keywords: Serbian pedagogues, upbringing, education, national values, development of education in Serbia.